

Filozofski fakultet u Rijeci, Odsjek za pedagogiju – OŠ „Petrijanec“ Varaždin

anita.zovko@ffri.uniri.hr – ida.conar@yahoo.com

UDK: 316.353:001.102

Pregledni članak

MARGINALNE SOCIJALNE GRUPE I FUNKCIONALNA PISMENOST

Sažetak

Funkcionalna pismenost kao generalno obilježje društva jedan je od njegovih važnih indikatora razvoja i potencijala. Također, može se reći kako je funkcionalna pismenost, kao sposobnost praktične primjene stečena znanja i spoznaja u svakodnevnim situacijama, ključan čimbenik u uspjehu i razvoju i samoga pojedinca. S druge strane, suvremenost i potencijal društva može se promatrati i kroz asimilaciju i integraciju socijalno ugroženih i marginaliziranih skupina kao najosjetljivijih u društvu. Upravo pitanje funkcionalne nepismenosti navedenih skupina jedan je od ključnih problema u ostvarivanju boljšeg položaja pojedinaca marginaliziranih skupina u društvu, a samim time i društva u cjelini. Pojam i razvoj funkcionalne pismenosti, stanje funkcionalne pismenosti marginaliziranih skupina te uzroci i posljedice funkcionalne nepismenosti istih, čiji se pregled na temelju relevantnih i suvremenih izvora literature daje u ovome radu, neki su od najaktualnijih i najsloženijih fenomena s kojim se suvremeno društvo mora suočiti. Pitanje funkcionalne nepismenosti marginaliziranih skupina u društvu jedan je od „gorućih“ problema kojemu je potrebno društveno djelovanje, a ovaj je rad prilog osvješćivanju navedene problematike.

Ključne riječi: funkcionalna pismenost; marginalizirane skupine; primjena znanja; društvo

MARGINALISED COMMUNITIES AND FUNCTIONAL LITERACY

Abstract

Functional literacy as a general attribute of a society is one of its most important indicators of development and potential. Moreover, it can be said that functional literacy, as an ability of the practical application of acquired knowledge in everyday situations,

is a key factor in the success and development of the individual. On the other hand, the contemporarity and the potential of a society can be seen through the assimilation and integration of socially endangered and marginalised communities as being the most sensitive ones. The question of functional literacy of those communities is one of the key problems in achieving a better status for individuals who belong to marginalised communities, and with it a better status for the society as a whole. The notion and the development of functional literacy, the state of functional literacy of marginalised communities and the causes and effects of functional illiteracy of the same, whose review based on relevant and contemporary sources is presented in this paper, are some of the most recent and most complex phenomena which the contemporary society has to face. The question of functional illiteracy of marginalised communities is one of the "burning" issues which requires social action, and this paper is a contribution to shed light on the problem.

Keywords: functional literacy; marginalised communities; knowledge application; society

Uvod

U svijetu globalizacije, industrijalizacije, ekspanzije promjena i tehnologizacije biti pismen i obrazovati se nije više stvar prestiža ili socijalnoga simbola, nego nužnost koja pojedincu omogućuje da svojim potencijalom sudjeluje u društvu i doprinosi istomu. Budući da je funkcionalna pismenost jedan od temeljnih preduvjeta za asimilaciju i afirmaciju pojedinca u društvu te aktivni čimbenik globalna napretka, tim se pitanjem ne bave samo zemlje pojedinačno nego je pitanje funkcionalne pismenosti postalo relevantno na globalnoj razini. Međunarodna organizacija OECD provodi PISA istraživanja u kojima se procjenjuje sposobnost primjenjivosti stečena znanja, odnosno funkcionalna pismenost.¹ S obzirom na važnost funkcionalne pismenosti u svakodnevnome djelovanju u društvenoj i poslovnoj zajednici problem nedostatne funkcionalne pismenosti postaje sve očitiji. On ponajprije i ponajviše pogađa osobe koje su na rubu socioekonomske egzistencije, odnosno marginalizirane i isključene skupine i pojedince društva.²

¹ Usp. Pisa, OECD, <https://www.oecd.org/pisa/>, 22.XII.2020.

² Usp. Zoran Šućur, „Romi kao marginalna skupina“, *Društvena istraživanja – Časopis za opća društvena pitanja*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 9 (2-3), 2000., str. 211-227.

1. Funkcionalna (ne)pismenost

Kroz povijest i razvoj čovječanstva pojam pismenosti mijenjao se. Do devedesetih godina prošloga stoljeća navedeni je pojam podrazumijevao osobu koja zna čitati, pisati i računati osnovnim matematičkim operacijama. No, ekspanzijom digitalizacije i tehnologizacije, brzim i intenzivnim razvojem društva pojam pismenosti uvelike se proširio.³

1.1. Pojam funkcionalne pismenosti

Danas se pismenom osobom ne smatra osoba koja posjeduje standardnu samo pismenost (osoba koja zna pisati, čitati i računati), nego pojam pismenosti uključuje i informatičku, informacijsku, digitalnu, internetsku i medijsku pismenost.⁴ Kako navodi Dijanošić (2008), UNESCO-va definicija pismenosti podrazumijeva da funkcionalno opismenjen pojedinac može obavljati sve zadatke u kojima je potrebna pismenost, odnosno čitanje, pisanje i računanje, kako bi pridonio osobnomu razvoju i razvoju zajednice.⁵ Osoba koja je funkcionalno pismena, odnosno može aktivno koristiti stečena znanja, uz pomoć istih može preispitivati, nadograđivati, mijenjati, usavršavati svoja znanja, vještine, stavove, vrijednosti te usvajati nove. Stoga pitanje obrazovanja i posjedovanja znanja nije važno samo u kontekstu rada, nego i cjelokupnoga funkcioniranja u društvu. Funkcionalna pismenost omogućuje pojedincu sudjelovanje u svim aspektima društva (političkome, kulturnome, gospodarskome, obrazovnome), a samim time osigurava mu i položaj i pripadnost društvu te je ključna kako bi se čovjek razvio u kritičkoga pojedinca koji promišlja i razumije.⁶

1.2. Povezanost funkcionalne pismenosti i društva

Istraživanje koje su proveli Ivanuša, Ivanuša i Kralj (2013) pokazuje kako velik dio populacije ne posjeduje funkcionalnu pismenost. Prema navedeno-

³ Usp. Branko Dijanošić, „Prilozi definiranju pojma funkcionalne pismenosti“, *Andragoški glasnik*, Hrvatsko andragoško društvo, 13 (1), 2008., str. 25-35.

⁴ Usp. Jasmina Vrkić Dimić, „Suvremeni oblici pismenosti“, *Školski vjesnik: časopis za pedagoškijsku teoriju i praksu*, Filozofski fakultet u Splitu 63 (3), 2014., str. 381-394.

⁵ Usp. B. Dijanošić, *n. dj.*, str. 25-35.

⁶ Usp. Dragana Vilić, „Uloga znanja i obrazovanja u savremenom društvu“, *Politeia - Naučni časopis Fakulteta političkih nauka u Banjoj Luci za društvena pitanja*, 4(8), 2014., str. 389-404.

mu istraživanju čak 55 % stanovništva nije funkcionalno pismeno, odnosno ne posjeduje minimalne sposobnosti i vještine praktične primjene znanja u rješavanju problema, informatičkoj pismenosti i znanju stranoga jezika.⁷ Problem funkcionalne (ne)pismenosti jednako je aktualan i u nerazvijenim i u visoko razvijenim zemljama.⁸

U nerazvijenim zemljama postoji velik dio onih koji žive u ekstremnome siromaštvu i problem je što većina djece ne završava ni osnovni, primarni stupanj obrazovanja jer su prisiljeni raditi kako bi preživjeli. Budući da nemaju ni osnovni stupanj obrazovanja, a rano napuštaju obrazovni sustav, nemaju ni mogućnosti ni prilike razvijati funkcionalnu pismenost što ih potencijalno dovodi u još veće siromaštvo.⁹ Ustanovljeno je da je funkcionalno opismenjavanje stanovništva nužna pretpostavka za početak iskorjenjivanja siromaštva i jaza među stanovništvom.¹⁰

U visokorazvijenim zemljama osnovni je pokretač društva kapital. Kako bi se razvio kapital, potrebni su resursi koji su u ovome smislu upotrebljivo, funkcionalno znanje. Budući da stvaranje kapitala počiva na kompetentnim, dobro educiranim i osposobljenim stručnjacima, upravo su oni prioritet visokorazvijena gospodarstva. Suvremena radna mjesta zahtijevaju suvremena znanja, stoga oni pojedinci koji ih ne usvoje ne mogu parirati onima koji su se razvili ili se u tome smjeru razvijaju. Iako je stopa funkcionalne pismenosti u razvijenim zemljama vrlo visoka, dolazi do paradoksa: suvremeno društvo koje počiva na napretku trebalo bi smanjivati klasne razlike, no ono ih, zbog nejednake funkcionalne i tercijarne opismenjenosti, povećava.¹¹

Neprestano, cjeloživotno opismenjavanje, što podrazumijeva i razvoj permanentne funkcionalne pismenosti, trebalo bi početi već u radu u osnovnim školama. Funkcionalno opismenjavanje u osnovnoj školi podrazumijeva razvi-

⁷ Usp. Mario Ivanuša, Zrinka Ivanuša, Verica Kralj, „Što sve utječe na visoku smrtnost od srčanožilnih bolesti u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji?“, *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, HAZU, 7, 2013., str. 87-105.

⁸ Usp. Uwe Deichmann, „Marginal Benefits at the Global Margins: The Unfulfilled Potential of Digital Technologies“, Mark Graham (ur.) *Digital Economies at Global Margins*, International Development Research Centre, 2019., str. 22-24.

⁹ Usp. Emilia Ferreira, „Problems and pseudo-problems in literacy development: Focus on Latin America“, *Functional Literacy: Theoretical Issues and Educational Implications*, 1994., str. 223-235.

¹⁰ Usp. Đorđe Nadrljanski, „Informatička pismenost i informatizacija obrazovanja“, *Informatologija*, Hrvatsko komunikološko društvo, 39(4), 2006., str. 262-266.

¹¹ Usp. D. Vilić, *n. dj.*, str. 389-404.

janje sposobnosti uspješne komunikacije, jačanje vještina rješavanja problema i razvoj kritičkoga mišljenja.¹² Zbog navedenoga vrlo je važno da se neko društvo bavi pitanjem i problematikom funkcionalne pismenosti članova društva. S potrebom novih znanja i vještina, koje osobe nisu usvojile tijekom formalnoga obrazovanja, organiziraju se i usustavljaju obrazovni programi namijenjeni funkcionalnomu opismenjavanju odraslih.¹³ Hrvatska je navedeni problem uvidjela sedamdesetih godina prošloga stoljeća. Unatoč analizama i radu nekih hrvatskih stručnjaka na navedenoj problematici, još je uvijek aktualno pitanje kako osigurati obrazovanje odraslih kojim će se razvijati cjeloviti pojedinci. Upravo zato obrazovanje odraslih s ciljem razvoja funkcionalnih sposobnosti jedan je od najvažnijih zahtjeva cjeloživotnoga obrazovanja te razvoja društva.

2. Marginalne skupine

Posebnu društvenu skupinu čine marginalne skupine. Prema Hrvatskomu jezičnom portalu pojam marginalnih grupa odnosi se na „skupine unutar društva koje ne uživaju sva prava, koje su diskriminirane ili bi mogle biti diskriminirane prema rasnoj, nacionalnoj, vjerskoj, seksualnoj i nekoj drugoj osnovi“¹⁴.

2.1. Koncept marginalnosti i pojava marginalizacije

Prema odnosu siromaštva i marginaliziranosti generalno se mogu izdvojiti tri skupine ljudi: oni koji su siromašni, ali nisu marginalizirani, oni koji su marginalizirani, ali nisu siromašni i oni koji su i marginalizirani i siromašni.¹⁵ Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku Republike Hrvatske navodi sljedeće marginalizirane skupine ljudi: dugotrajno nezaposlene osobe, pripadnike romske nacionalne manjine, osobe s invaliditetom, azilante i migrante, beskućnike, liječene ovisnike o drogama, žrtve obiteljskoga nasilja te

¹² Usp. Paul Leseman, *Socio-cultural determinants of literacy development*, 1994., str. 163-184.

¹³ Usp. Aleksandar Bulajić, Miomir Despotović, „Verbalno-logički aspekt pojmovnog određenja kod osoba na nižim nivoima pismenosti“, *Andragoške Studije*, Institut za pedagogiju i andragogiju Beograd, 2, 2018., str. 119-138.

¹⁴ *Hrvatski jezični portal*, http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&cid=exhWxY%3D&keyword=-marginalizirati, (19. XI. 2020.).

¹⁵ Usp. Franz Gatzweiler i dr., „Marginality: addressing the root causes of extreme poverty“, *Working Paper Series*, Center for Development Research University of Bonn, 77. 2011.

mlade ljude¹⁶. Unatoč navedenoj podjeli Gatzweiler i suradnici smatraju kako je koncept marginalnosti puno širi, a uz pripadnost nekoj od navedenih marginaliziranih skupina obuhvaća i cijeli niz drugih faktora. Navedeni je koncept usko u svezi s interpersonalnim sposobnostima i prilikama (siromaštvo, nedostatak radnih kompetencija, komunikacijske vještine i vještine uvjeravanja), ali i kulturološkim i općedruštvenim prilikama (prilike za zapošljavanjem, diskriminacija, stupanj korupcije i podobnosti u društvu).¹⁷

Pojam marginalizacije vrlo je složen te njegov uzrok nije jednoznačan, nego je multidimenzionalne i složene prirode. Prema Vilić (2014) do marginalizacije pojedinaca i/ili skupine dolazi zbog niza nejednakosti i različita inicijalnog položaja istih u društvu. Jedan od temeljnih razloga pojave marginalizacije jest rano i prijevremeno napuštanje obrazovnoga sustava, čiji su najčešći uzroci: socioekonomski status, pripadnost etničkoj manjinskoj skupini, delikventno ponašanje i drugi. Obrazovanje je ključan čimbenik u integraciji pojedinca, ali i doprinosu pojedinca društvu. Budući da društvo polazi od ideje korisnosti, odnosno iskoristivosti (u ovome smislu koliko pojedinac može doprinijeti razvoju i napretku društva te koliko mu može „dati“), a znanje se uzima kao najvrjedniji resurs, pojedinci koji ne posjeduju znanja ne posjeduju ni resurse za stvaranje kapitala, pa, prema tomu, dospijevaju na društvene margine. Svaka zemlja ima manjinske skupine i subgrupe kod kojih je prisutan veći rizik pojedinaca prema marginalizaciji.¹⁸ Cvitanović (2018) ističe problematiku marginaliziranih osoba u Republici Hrvatskoj prema kojima se posebno ističu osobe s invaliditetom, pripadnici romske nacionalne manjine, beskućnici, azilanti te liječeni ovisnici o drogama. Zbog učestale nezaposlenosti kod pripadnika navedenih skupina osobe zapadaju u još veće siromaštvo i egzistencijalne probleme, što potiče još veću marginalizaciju.¹⁹

¹⁶ Usp. Predstavljanje poziva „Podrška socijalnom uključivanju i zapošljavanju marginaliziranih skupina“, *Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku*, <https://strukturnifondovi.hr/wp-content/uploads/natjecaji/podrska-socijalnom-ukljucivanju-i-zaposljavanju-marginaliziranih-skupina-2576/PPT.pdf>, (15. XI. 2020.).

¹⁷ Usp. F. Gatzweiler i dr., *n. dj.*

¹⁸ Usp. D. Vilić, *n. dj.*, str. 389-404.

¹⁹ Usp. Vesna Cvitanović, „Društveno poduzetništvo kao izravni doprinos ekonomskom razvoju“, *Obrazovanje za poduzetništvo: znanstveno stručni časopis o obrazovanju za poduzetništvo*, Europska poslovna škola Zagreb, 8, 2018., str. 109-126.

Osim obrazovanja i nezaposlenosti na marginalizaciju i isključenost iz društva uvelike utječe i sustav socijalnih vrijednosti nekoga društva. Kako navodi Šporer (2004), prema Atkinsonu ljudi nisu isključeni iz društva zbog trenutačne nezaposlenosti, nego zato što ne postoji dugoročna pozitivna perspektiva za napredak istih u budućnosti. Budući da društvo ne prepoznaje nikakav potencijal za razvoj marginaliziranih osoba, a posljedično tomu iste osobe ne mogu kapitalno pridonijeti razvoju društva, društvo od njih ne vidi koristi te iste marginalizira, a naposljetku i isključuje.²⁰ Upravo se u navedenome očituje egzistencijalna važnost funkcionalne pismenosti svih, ponajprije marginaliziranih društvenih skupina kako bi se iste što prije i uspješnije asimilirale u društvo.

2.2. Problemi funkcionalne pismenosti i implikacije za njezin razvoj kod pripadnika romske nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj

Osnovna je karakteristika Roma izrazita heterogenost u smislu vjeroispovijesti, religije i političkoga opredjeljenja. Uz navedeno, činjenica da Romi nemaju usustavljen jedan zajednički jezik, nego govore različitim jezicima, otežava pružanje pomoći pripadnicima romske nacionalne manjine, osobito na području obrazovanja (Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Republike Hrvatske).²¹

Romi, kao jedna od etničkih manjina u Republici Hrvatskoj, u većemu su riziku da iskuse siromaštvo, glad i socijalnu izoliranost od prosječna, većinskog stanovništva, čime postaju marginalizirana skupina.²² Jedan od ključnih čimbenika marginalizacije Roma, uz stambeno-prostornu segregaciju, jest rano napuštanje obrazovnog sustava. Ranije spomenuto nepostojanje unificirana jezičnog sustava Roma otežava im obrazovanje, a već prisutna sociokulturna deprivacija istih potiče vrlo rani izlazak Roma iz sustava obrazovanja. Rani izlazak, ili čak neulazak, u obrazovni sustav onemogućuje razvoj primarne pisme-

²⁰ Usp. Željka Šporer, „Koncept društvene isključenosti“, *Društvena istraživanja - Časopis za opća društvena pitanja*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 13, 2004., str. 171-193.

²¹ Usp. Nacionalni program za Rome, *Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina*, <https://pravamanjina.gov.hr/nacionalne-manjine/ostvarivanje-prava-romske-nacionalne-manjine/nacionalni-program-za-rome/obilježja-roma-u-rh/385>, (15.XI.2020.).

²² Usp. Akhter Ahmed i dr., *The world's most deprived: Characteristics and causes of extreme poverty and hunger*, sv. 43., International Food Policy Research Institute, 2007.

nosti Roma, što je preduvjet za razvoj sekundarne, funkcionalne pismenosti. Iako sustavnih istraživanja funkcionalne pismenosti Roma u Hrvatskoj još uvijek nema, poznato je da navedeni nedostatak primarna formalnog obrazovanja uvelike uvjetuje nemogućnost funkcionalna i cjeloživotnoga obrazovanja Roma. Kako navodi Lapat (2017), uzroci problema funkcionalne pismenosti leže u okolini u kojoj pojedinac živi, a koja za Rome generalno nije poticajna po pitanju obrazovanja.²³ Romi smatraju druge vrijednosti puno važnijima za društvenu integraciju od same pismenosti. Prema kulturi, a i prema vrijednostima koje zastupaju, Romi se uvelike razlikuju od većinskoga stanovništva. Međugeneracijski suživot, podjela poslova prema spolu, raniji brakovi te visoka stopa nataliteta samo su neka od specifičnih obilježja romskih zajednica, a u suprotnosti su s trendovima u društvu.²⁴ Uz to, obrazovni sustav ne uzima u obzir kulturološke specifičnosti romskih zajednica, nego su sadržaji u obrazovanju prilagođeni većinskoj populaciji, čime postaju neprimjenjivi i nezanimljivi romskoj djeci. S kulturološkoga aspekta velik je dio problema u stavu romskih zajednica prema obrazovanju. Oni obrazovanje ne smatraju nečim važnim pa vrlo često romska djeca napuštaju primarni stupanj obrazovanja bez njegova završetka.²⁵

Zbog nedostatne primarne, a potom i funkcionalne pismenosti, Romi sve manje mogu konkurirati na tržištu rada. Uglavnom se zapošljavaju na niskokvalificiranim, repetitivnim i/ili opasnim poslovima te su slabo zastupljeni u uglednim i društveno cijenjenim profesijama. O marginalnome položaju Roma u društvu govori podatak Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Republike Hrvatske prema kojemu čak 89 % romskih kućanstava nema stalan izvor prihoda. Posljedično navedenomu, njihov socioekonomski status vrlo je nizak i nepovoljan.²⁶

²³ Usp. Goran Lapat, „Digitalna pismenost pripadnika romske etničke skupine“, *Andragoški glasnik*, Hrvatsko andragoško društvo, 21(1-2 (36)), 2017., str. 49-57.

²⁴ Usp. Juliet McCaffery, „Identities, Roles and Iterative Processes: methodological reflections from research on literacy among Gypsies and Travellers“, *Research in Comparative and International Education*, 9(4), 2014., str. 375-386.

²⁵ Usp. Martin Levinson, „Literacy in English Gypsy Communities: Cultural Capital Manifested as Negative Assets“, *American Educational Research Journal Winter*, 2003., str. 5-39.

²⁶ Usp. Zoran Šućur, „Socijalna isključenost: pojam, pristupi i operacionalizacija“, *Revija za sociologiju*, Hrvatsko sociološko društvo, 35 (1-2), 2004., str. 45-60.

Za poticanje primarne i funkcionalne pismenosti kod Roma ključno je povećanje kontakata između romskih zajednica i većinskoga stanovništva. Time se se kod Roma povećava svijest važnosti obrazovanja, a posljedično se smanjuje marginalizacija Roma te njihova deprivacija. Osim integracijskih i psiholoških faktora, veliku ulogu u opismenjavanju Roma ima i ekonomski čimbenik. Spoznaja kako obrazovanje povećava mogućnosti na tržištu rada doprinosi povećanju svijesti potrebe obrazovanja.²⁷

2.3. Problemi funkcionalne pismenosti i implikacije za njezin razvoj kod imigranata i azilanata u Republici Hrvatskoj

Kako je ranije navedeno, posebnu marginaliziranu skupinu društva čine imigranti i azilanti. Međunarodna organizacija za migracije navodi kako je migrant osoba koja samoinicijativno prelazi državne i/ili međunarodne granice iz različitih društvenih, socioekonomskih, političkih, vjerskih i drugih razloga, bez obzira na to je li njegovo kretanje legalno ili ilegalno. Za razliku od migranta, tražitelj azila osoba je koja traži zaštitu od progona države ili skupine ljudi u toj državi iz koje bježi.²⁸ Podatak Državnoga zavoda za statistiku iz 2018. godine, koji procjenjuje kako je na području Hrvatske prisutno 17 440 imigranata, govori kako je njihov broj u porastu.²⁹

Imigranti sa sobom donose vlastitu kulturu, religiju, običaje, uvjerenja, stavove, a u konačnici i jezik, koji su nerijetko vrlo različiti od onih koji su većinski prisutni u zemlji u koju dolaze. Jedna od najvećih prepreka s kojima se suočavaju imigranti jest nedostatna razina primarne i funkcionalne pismenosti koja počiva na nepoznavanju jezika zemlje u koju dolaze. Pod pretpostavkom da je globalna politika u zemlji iz koje odlaze slabija od one u koju dolaze, posljedično se može zaključiti kako imigranti odlaze iz zemlje u kojoj su i obrazovna politika i obrazovanje općenito manje važni naspram zemlje u koju dolaze. Osim toga, imigranti često ne donose nikakve isprave u zemlju koju dolaze, pa tako ni

²⁷ Usp. M. Levinson, *n. dj.*, str. 12.

²⁸ Usp. The International Organization for Migration, *Osnove upravljanja migracijama - drugi dio*. Geneva: The International Organization for Migration, 2004.

²⁹ Usp. Migracija stanovništva Republike Hrvatske, *Državni zavod za statistiku*, https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2019/07-01-02_01_2019.htm, (16. XI. 2020.).

eventualne potvrde o formalnoj razini obrazovanja završenoj u matičnoj državi. To vremenski produžuje uključivanje imigranata u proces obrazovanja kako bi isti nadogradio postojeće kompetencije primarne pismenosti i razvijao funkcionalnu pismenost. Ne uzimajući ovdje u obzir pravnu regulativu (dokumentaciju), da bi se imigrant uspješno uključio u proces funkcionalna obrazovanja i socijalizacije, da bi se mogao uključiti na tržište rada te u konačnici asimilirati u društvo, ključnu ulogu ima poznavanje hrvatskoga jezika.³⁰

Uspješnoj asimilaciji prethodi spoznavanje opsega funkcionalne pismenosti u nekoj državi (korisnost informacija i njihova uporaba razlikuje se od društva do društva), njegovo (re)definiranje, prihvaćanje i intrinzična motivacija za razvoj. Imigrantima je potrebno omogućiti upoznavanje i prijelaz na drugačiji „diskurs funkcionalne pismenosti“, koji je aktualan u društvu u koje dolaze.³¹ Upravo zato Centar za mirovne studije navodi niz mjera koje je potrebno provesti kako bi se poboljšali obrazovni status i funkcionalna pismenost imigranata. Posebne mjere koje su navedene odnose se na obrazovanje imigranata s naglaskom na razvoj funkcionalne pismenosti: izraditi registar o stupnju obrazovanja, kvalifikacijama i poslovima koje su imigranti obavljali u zemlji porijekla, razviti model učenja hrvatskoga jezika s naglaskom na stjecanju vještina potrebnih za rad na radnome mjestu i integraciju u društvo, omogućiti im pohađanje tečajeva bez potrebne dokumentacije (domovnice), omogućiti im besplatno završavanje osnovnih i srednjih škola ako istu priliku nisu imali u matičnoj državi, osigurati stručnjake koji će pomoći pri uključivanju u obrazovni proces i asimilaciju u društvo, upoznati imigrante s mogućnostima prekvalifikacija.³² Navedene mjere govore u prilog jazu inicijalna stanja, obrazovanja i funkcionalne pismenosti imigranata u odnosu na domicijalno stanovništvo te potrebe razvoja istih.

³⁰ Usp. Ana Paljušaj, Nada Kegalj, „Integracija skupina u nepovoljnom položaju u redoviti obrazovni sustav—učenje i poučavanje hrvatskoga jezika u djece stranaca i azilanata“, *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, 62(2), 2016., str. 221-237.

³¹ Usp. 64th IFLA General Conference, *Expanding the Literacy of Linguistic Minorities: Coping Skills and Successful Transition across Discourse Communities*. Los Angeles: UCLA Dept. of Library and Information Science, 1998.

³² Usp. Smjernice za integraciju izbjeglica i iregularnih migranata u hrvatsko društvo. *Centar za mirovne studije Republike Hrvatske*, https://www.cms.hr/system/publication/pdf/77/POLICY_DOKUMENT_CENTRA_ZA_MIROVNE_STUDIJE_smjernice_za_integraciju.pdf, (16. XI. 2020.).

2.4. Problemi funkcionalne pismenosti i implikacije za njezin razvoj kod osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj

Prema *Zakonu o Hrvatskom registru o osobama s invaliditetom* (NN, 64/01), čl. 2: „Osoba s invaliditetom je osoba koja ima trajno ograničenje, smanjenje ili gubitak sposobnosti izvršenja neke fizičke aktivnosti ili psihičke funkcije primjerene životnoj dobi, nastale kao posljedica oštećenja zdravlja.“ Osobe s invaliditetom čine 11,9 % stanovništva u ukupnoj populaciji (Miličević, 2016). Invaliditet je aspekt koji utječe na sve razine funkcioniranja osobe. Uz stvarne poteškoće s kojima se osoba s invaliditetom suočava, dodatna otegotna okolnost često je predrasuda društva kojom se nepravredno umanjuju sposobnosti, znanja i vještine osoba s invaliditetom, što uvelike utječe na njihovu marginalizaciju u društvu.³³

Kao i kod ostalih marginaliziranih i isključenih skupina, osnovni je uzrok istoga obrazovanje. Temeljni problem obrazovanja osoba s invaliditetom jest neprilagođenost sustava obrazovanja osoba s invaliditetom potrebama suvremenoga društva. Prema dostupnim podacima u Republici Hrvatskoj čak 63 % osoba s invaliditetom nema završenu osnovnu školu ili ima samo osnovnoškolsko obrazovanje, srednju školu završilo je 28 % populacije osoba s invaliditetom, a visokoškolsko obrazovanje njih samo 3 %. Iako se danas pokušavaju uvesti promjene u vidu zakonskih regulativa i poticanja zapošljavanja osoba s invaliditetom, njihov je položaj još uvijek vrlo nepovoljan. Činjenica da je najviše osoba s invaliditetom zaposleno na niskoplaćenim i socijalno necijenjenim poslovima (u prerađivačkoj industriji, trgovini, uslužnim djelatnostima), i to najčešće na pomoćnim zanimanjima, svoje uporište ostvaruje u nedovoljnoj prilagođenosti obrazovnog sustava osoba s invaliditetom suvremenim potrebama tržišta te nerazvijanju funkcionalne pismenosti kod istih, što je jedan od uzročnika njihove marginalizacije u društvu.³⁴

³³ Zakon o Hrvatskom registru osoba s invaliditetom. *Narodne novine*, 2001, br. 64, čl. 2., <https://www.zakon.hr/z/1293/Zakon-o-Hrvatskom-registru-o-osobama-s-invaliditetom>, (16. XI. 2020.)

³⁴ Usp. Josipa Miličević, *Položaj osoba s invaliditetom u sustavu socijalne politike u Republici Hrvatskoj*, - Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, 2014.

2.5. Problemi funkcionalne pismenosti i implikacije za njezin razvoj kod beskućnika, liječenih ovisnika o drogama, žrtava obiteljskoga nasilja i mladih u Republici Hrvatskoj

Za razliku od prethodno navedenih marginaliziranih skupina čiji je položaj marginaliziran samim dolaskom u društvo (rođenjem ili doseljenjem), kod beskućnika, liječenih ovisnika o drogama i žrtava obiteljskoga nasilja marginalizacija nastupa kao posljedica složenih i nepovoljnih socioekonomskih prilika te obiteljskih karakteristika i/ili osobina ličnosti pojedinca. Kod navedenih marginaliziranih skupina društvo je prepoznalo problematiku funkcionalne pismenosti koja sprječava (re)integraciju pojedinaca u društvo, zato institucije provode niz mjera kojima potiču njihovu demarginalizaciju.

Potrebu razvijanja funkcionalne pismenosti osoba s iskustvom beskućništva prepoznala je mreža Knjižnica grada Zagreba koja je projektom *Knjigom do krova* kao središnju radionicu projekta uzela razvoj informacijske pismenosti beskućnika.³⁵ Također, Ured za suzbijanje zlouporabe droga Vlade Republike Hrvatske, uvidjevši potrebu primarna i sekundarna funkcionalnog opismenjavanja liječenih ovisnika o drogama, provodi niz poticajnih mjera u educiranju, obrazovanju, doškolovanju ili prekvalifikaciji te zapošljavanju istih s ciljem resocijalizacije. Potrebu pomoći u integraciji žrtvama obiteljskoga nasilja i mladima prepoznalo je Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku koje je poticanje demarginalizacije navedenih skupina obuhvatilo dokumentom *Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji za razdoblje od 2017. do 2022. godine*, kojim ponajprije naglašava pomoć žrtvama u pronalaženju posla i financijsku pomoć.³⁶

³⁵ Usp. Sanja Bunić, „Različitost, pravednost, jednakost - uloga knjižnica u promicanju informacijske pismenosti osoba s iskustvom beskućništva“, *Hrčak - glasilo hrvatskog čitateljskog društva*, Hrvatsko čitateljsko društvo, 55-56, 2018., str. 15-18.

³⁶ Usp. „Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji za razdoblje od 2017. do 2022. godine“, *Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku*, <https://mdomsp.gov.hr/UserDocsImages/Vijest2017/Nacionalna%20strategija%20za%20astite%20od%20onasilja%20u%20obitelji%20za%20razdoblje%20do%202017.%20do%202022.%20godine.pdf>, (16. XI. 2020).

Zaključak

Funkcionalna pismenost jedan je od temeljnih čimbenika koji utječu na razvoj društva. Ovisno o njezinoj razini kod pripadnika nekoga društva može se očekivati razvoj istoga na svim područjima. Budući da je znanje koje se može praktično iskoristiti, odnosno funkcionalna pismenost, temelj za razvoj i napredak, a u konačnici i stvaranje socijalnih i ekonomskih povlastica za pojedinca i društvo, istu je iznimno važno poticati kod pripadnika svih članova društva. Osobito se to odnosi na pripadnike marginaliziranih skupina: pripadnike romske nacionalne manjine, imigrante i azilante, osobe s invaliditetom, beskućnike, žrtve obiteljskoga nasilja i mlade. Kako bi se smanjile razlike te poboljšao životni standard i status pripadnika marginaliziranih skupina, jedan od prioriteta obrazovnog sustava, ali i ostalih institucija društva, trebao bi biti razvoj funkcionalne pismenosti kroz različite poticajne mjere, osobito kroz razvoj, promjenu i prilagodbu obrazovnog sustava te poticanje formalnih, informalnih i neformalnih obrazovnih programa. Problematika funkcionalne pismenosti jedan je od ključnih problema kojemu se treba sustavno pristupiti kako bi se umanjio i kako bi se barem smanjile, ako ne i u potpunosti ukinule, društvene nejednakosti. Funkcionalna pismenost trebala bi biti predmetom suvremenih budućih istraživanja, osobito ispitivanja iste kod marginaliziranih skupina, kako bi se unaprijedio postojeći sustav borbe protiv nepismenosti. Budući da je problem izuzetno relevantan za napredak i djelovanje ne samo marginaliziranih skupina nego i cijeloga društva, izuzetno je važno problemu pristupiti holistički te uključiti sve institucije koje mogu doprinijeti rješavanju navedene problematike. Tek kada se navedeni problem u potpunosti osvijesti i kada se poduzmu te implementiraju mjere za razvoj funkcionalne pismenosti marginaliziranih skupina, mogu se očekivati pomaci prema društvenoj jednakosti.